

Albert Jané

PER MERCÈ ESPUNY I PUJOL

Parlem amb **Albert Jané**, que ens rep al seu despatx i, sense haver tingut temps de preparar res de res, ens explica tot això d'una tirada, amb tot de detalls, exemples i dates. La seva memòria ens deixa fascinats!

Jo vaig començar a corregir, devia ser, l'any 1962, quan tenia trenta-dos anys; segurament quan vaig començar ja havia escrit la gramàtica *Signe*. Els primers treballs que vaig corregir me'ls va passar el senyor Artells, que era el gran corrector d'aquella època. Devia ser un treball per a l'Editorial Estela; per això dic que, com a corrector, abans de dedicar-me a *Cavall Fort*, que em va ocupar plenament —encara treballava al banc—, vaig anar corregint coses. Vaig corregir per a l'Editorial Estela, que era una editorial que es dedicava especialment a llibres d'espiritualitat, tal com en deien, i també per a un editor que ja coneixia, l'editor Rafael Dalmau. El senyor Dalmau feia, bàsicament, les col·leccions «Episodis de la història» i «Panorama actual de les idees», que vaig corregir; també vaig corregir un llibre que es deia *Enciclopèdia de l'excursionisme*, que havia escrit el senyor Josep Iglésias, que apareixia per fascicles; el vaig corregir jo, tenia molta cosa de toponímia: aquests van ser els primers treballs que vaig corregir.

Una cosa que ja he explicat algunes vegades i que té una certa gràcia és que un dia el senyor Rafael Dalmau, editor, em va dir: «Jo tinc un llibre del senyor Delfi Dalmau —que no era parent seu, era el lingüista, era el gran políglot i esperantista, el pare de la meva amiga Maria Eugènia Dalmau—, però aquest no cal que el corregeixis, perquè, és clar, el senyor Dalmau en sap molt», i jo vaig dir que d'acord. I quan havia aparegut, un dia se'm va ocórrer de comentar-ho amb el senyor Delfi Dalmau, l'autor, i li vaig explicar això i va reaccionar amb molta vivacitat: «El senyor Rafael Dalmau va fer molt mal fet, perquè **un llibre sempre l'han de veure dues persones, sempre s'ha de corregir, per molt que se suposi que en sàpiga l'autor**, i és que en aquest llibre hi ha un "llur" incorrecte, que em va passar per alt; l'antecedent és molt anterior i és un posseïdor del singular, i em vaig equivocar, i potser vós —em tractava de vós— l'hauríeu vist.» I vaig dir: «Bé, potser sí.» El senyor Delfi Dalmau era una gran persona.

Quan vaig entrar a *Cavall Fort*, naturalment, em vaig encarregar de la correcció de la revista i vaig continuar corregint per incrementar els meus ingressos, perquè a *Cavall Fort* no cobrava gaire, quan cobrava, i vaig fer uns altres treballs. Des de l'any 63, el mes de juny en què em vaig incorporar a *Cavall Fort*, fins que vaig plegar de director, el corrector sempre vaig ser jo, o sigui que qui corregia era jo. Des del 63 fins a l'any 97, durant aquest període, la revista ha aparegut sota el meu control lingüístic, els disbarats que hi puguin haver aparegut són per culpa meva [somriu] i vaig intentar crear una mena de model de llengua, sempre preocupat per

aquesta qüestió de determinar **un model de llenguatge que sigui normativament correcte però que sigui com més senzill millor, defugint, sempre que sigui possible, tota artificiositat**. De fet, aquestes idees les vaig exposar en un llibre que va aparèixer l'any 67 i que es deia *Cavall Fort, una experiència concreta*, de diversos autors, que va concórrer a un premi de pedagogia, el Premi Balmanya, això era l'any 66 i va aparèixer l'any 67, i jo hi tractava el problema de la llengua i es pot dir de certa manera, encara d'una manera molt primària, **que el meu escrit ve a ser el primer dels llibres d'estil que s'han publicat**. El primer llibre d'estil, molt esquelètic, molt esquemàtic, que conté les idees bàsiques que sempre em van guiar: «Evitem tota mena de cultismes innecessaris, superflus, perquè no sempre, no sempre però molt sovint hi ha unes formes equivalents que els poden substituir i per tant pots intentar d'acostar-te a un tipus de llenguatge que sigui correcte i que ningú no et pugui dir que actues contra la normativa i que sigui alhora assequible», i em sembla que més o menys ho vaig aconseguir. D'altra banda, cal recordar, cal dir de *Cavall Fort*, resumint, que era una revista molt controlada pels pares dels lectors. Si hi apareixia una cosa que no els agradava t'ho deien. A mi em van arribar a retreure, una vegada, en uns dibuixos de la Pilarín Bayés, que un tocava el timbal i deia «Tachín, tachín» i estava escrit amb ce hac: em va passar per alt. A vegades en el procés d'edició hi ha les presses, evidentment, falta de control i em va passar per alt. I vaig rebre una carta d'un senyor que havia estat director meu, al banc, el digne senyor Mestre Mateu, que m'ho va retreure, i em va dir si no sabíem que en català aquest so es representava per te ics, i li vaig dir: «Sí, senyor, ho sabem i la prova és que ho apliquem a la revista.» Ara: em reconec culpable no de no saber-ho sinó de no haver-ho controlat. És clar, el fet de dir-m'ho, encara que ja ho sé, és positiu: això farà que el meu sentit de l'exigència, del rigor, encara sigui més viu i més atent. Vaig corregir altres coses, evidentment, sempre amb aquesta idea.

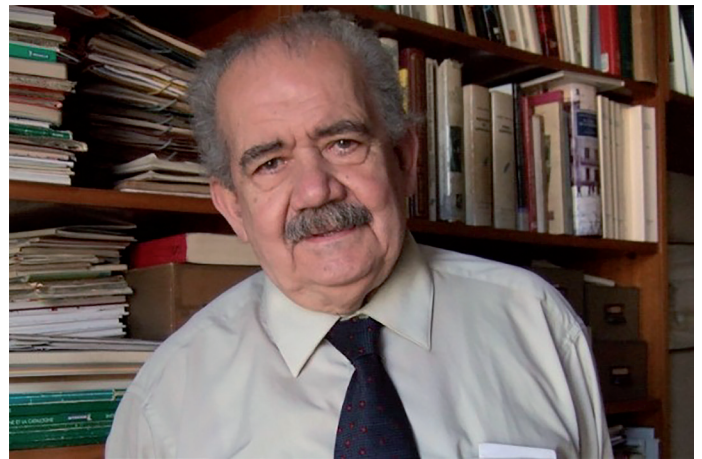
L'Artells el vam conèixer des de bon principi perquè feia classe i els primers exàmens de la JAEC, el mes de gener de l'any 62, va ser el senyor Artells qui els va fer. Ell va fer els exàmens i els va organitzar, els va dur a terme. En Bardagí el vaig conèixer molt més tard, amb ell hi vaig tenir pocs contactes. El vaig conèixer el mes de juliol de l'any 63, a Perpinyà. En Jordi Mir, amb la meua col·laboració, va organitzar la commemoració del cinquantenari de les Normes de Pompeu Fabra, del 1913, i com que no es podia fer aquí a Barcelona, i Pompeu Fabra havia viscut els darrers anys de la seva vida a la Catalunya del Nord, vam fer una sèrie d'actes a Perpinyà i a Prada. Recordo molt bé que jo era a Perpinyà, hi vaig anar un dia abans per arrodonir uns quants detalls, i a l'autocar que venia de Barcelona hi havia un grup, un grup que hi anaven una mica pel seu compte, format pels editors Tomàs Tebé i Manuel Borràs, l'historiador

Jordi Ventura i el corrector Bartomeu Bardagí, i així ens vam conèixer aquí, però no hi vaig tenir tants contactes com amb l'Artells, perquè l'Artells va intervenir molt principalment en tot el que feia referència a la JAEC.

Del senyor Artells, és clar, se n'han dit moltes coses... El senyor Artells va ser la bèstia negra del senyor Joan Sales i d'en Joan Coromines: jo crec que van ser injustos en una bona part, perquè sí que a cops l'Artells potser s'excedia i feia una llengua massa inflexible, potser només tenia en compte el rigor de les normes ortogràfiques i gramaticals i no tenia en compte el llenguatge viu, el llenguatge de la societat; això en un cert grau podia ser veritat, però **de l'Artells calia sobretot considerar que les seves propostes eren inqüestionables. Les seves observacions sempre eren fonamentades** i em sembla justament que en Joan Coromines no va tenir en compte que l'Artells era un dels homes de confiança de l'editor Casacuberta, pel qual Joan Coromines sentia tanta veneració. I els llibrets *Llenguatge i gramàtica*, que aplegaven els seus articles de *Serra d'Or*, van aparèixer a la «Col·lecció Popular Barcino», del senyor Casacuberta. Això és molt significatiu. Jo, quan llegeixo la correspondència de Coromines amb el senyor Francesc de Borja Moll en què demana que els articles que es publiquin a *Serra d'Or* d'orientació lingüística havien d'aparèixer sota el control de la Secció Filològica, proposava un sistema de votació i de control, quedo horroritzat. Jo, que vaig escriure milers d'articles a la premsa, sense cap control, i bé devia dir algun disbarat, però en principi, doncs bé, el que escrivia avui, un cop escrit, havia de córrer a portar l'article; i això de passar un control per una comissió de membres de la Filològica era absolutament impensable, oi?

Els meus articles, en principi, també anaven per aquesta línia. Em sembla que van ser ben rebuts, vaig rebre molt poques rebentades o poques estirades d'orelles, i ho van acceptar. Recordo una anècdota del senyor Ramon Aramon i Serra, que aleshores era la figura màxima, l'encarnació de la correcció lingüística. Jo hi tenia una bona relació, conservo un gran record del senyor Ramon Aramon, però un dia, mig de broma, mig seriosament, diu: «Això aquests que escriuen disbarats als diaris», referint-se a mi, i jo: «Senyor Aramon, segurament n'he escrit més d'un, de disbarat, però quan un ha d'escriure un article cada dia, és molt difícil no dir-ne cap», i el senyor Aramon canvià d'actitud i va dir: «Teniu raó, Jané; considerant que escrivi un article cada dia, no es pot pas dir que en digueu gaires, de disbarats. Jo no ho faria pas!»

Aquesta va ser, em sembla, la meva vinculació a *Cavall Fort*, potser la meva aportació més important en el camp estricte de la correcció, encara que he fet potser altres treballs, oi? El model de llenguatge que vaig imposar, que vaig fer servir a *Cavall Fort*, va ser d'acceptació general. **Això que molts autors es ressentien de les observacions que li fa el corrector, se'n queixen, se'n dolien, i creuen que els canvien l'estil**, doncs en aquest sentit no crec que hagi tingut experiències negatives; no recordo pas que mai ningú se'm queixés, de les

correccions que li havia fet. En canvi, no sé si ho hauria de dir, un noi que em sembla que es deia Toni Puig, un col·laborador esporàdic de *Cavall Fort*, rellegint el seu text, un cop imprès, i degudament corregit, no es va saber estar de dir: «Que bé que escric!», reconeixent-me que el treball de correcció havia estat positiu. És clar, aquí hi ha la qüestió del còmic, o historieta gràfica, sí que vaig corregir treballs, la majoria de les adaptacions són meves i també de Joaquim Carbó: les vaig corregir. Recordo encara una correcció que vam comentar que deia: «Et faré passar pel tub», que és una traducció literal del castellà, i li vaig posar: «Et faré passar per l'adreçador», que és allò que es diu, oi? I sí, «És veritat, és veritat...» No s'hi pensa sempre, oi? Amb això, però, s'ha d'anar molt amb compte, perquè ara mateix quan has vingut, llegia un llibre d'en Carbó i deia «una cosa de *pacotilla*», no ho diria mai, però és al DIEC. Jo diria *de pa sucat amb oli*, o *de nyigui-nyogui*, o *de fireta*, però és al DIEC i, per tant, no se li ha de corregir. Amb això sempre has d'anar amb compte, **hi ha locucions que et sembla que no són pròpies de la nostra llengua i que sí que ho són, però que, de vegades, encara que ho siguin, potser és bo de corregir-les perquè n'hi ha unes que són més genuïnes, més conegudes i més expressives**. Aquí ja entrarem en el terreny una mica difícil i discutible de l'estil. Jo he dit algunes vegades que no s'han d'usar mai ni arcaïsmes ni purismes superflus, innecessaris, a contracor; sembla una cosa estranya i és veritat que n'hi ha molts que ho fan, que escriuen paraules, que es queixen que el català ha de ser una llengua correcta, i la converteixen en una llengua artificiosa. Diu: «Bé, parlem-ne, per què posa vostè això aquí?, per què diu "ha succeït", i no posa "ha passat"...» Ah, per què ho fan? Perquè tenen una informació deficient, insuficient. El mateix Espriu escrivia «llur» a contracor, ho va dir clarament. Si se'n pot prescindir, encara que es respecti Fabra, «escolti, el *llur* no és pas necessari, el diccionari no ho diu pas»: això passa sovint, que s'escriuen, es fan servir formes artificioses a contracor perquè no tenen prou capacitat de revisar tot el cabal lèxic i expressiu de l'idioma per a trobar les solucions més adequades. Això es veu molt sovint, és clar, en traduccions de novel·les, en els diàlegs, que fan servir unes certes formes. Diu: «Bé, n'hi ha unes altres que són equivalents, que són tant o més correctes i que són

més normals, més pròpies del llenguatge, oi?» «La cua de palla» és, en general, una col·lecció mal corregida. Van agafar mals traductors, que no sempre tenien totes les formes correctes disponibles en compte; traduïen molt literalment, i a vegades confonien o barrejaven els nivells. N'hi ha un que diu: «Posa-t'ho a la testa, nano» —això no m'ho invento—; «testa» és una paraula d'un nivell actualment alt i «nano» d'un nivell baix. O coses com, per exemple, que hi ha un policia que presenta la dimissió i el comissari li demana que li doni la pistola i la placa, i el policia diu: «Aquí té la placa, la pistola em pertany.» Això és correctíssim, però jo hauria dit «la pistola és meva». En general, jo no sé què va passar, però no ho van corregir prou bé. La qüestió és que sempre hi ha certs malentesos perquè no es tenen en compte els fets reals; per exemple, el meu estimat amic Francesc Vallverdú, en pau descansi, era un dels responsables de 62, l'editorial que publicava «La cua de palla», i en el seu llibre cèlebre, un bon llibre, *L'escriptor català i el problema de la llengua* (1968), quan tracta el model de llengua posa com a model de català artificios un text, atenció!, d'una novel·la de «La cua de palla», sense dir-ho. Jo li vaig dir: «Vallverdú, però aquest text estava sota el teu control.» **En un text, en principi, s'imputen al corrector uns defectes que en realitat s'haurien d'imputar al director de la col·lecció.** A vegades hi ha la creença que el corrector és un personatge prepotent, fa el que vol, i potser sí que algun cop és així, però en principi un corrector accepta les ordres d'un director. I si el director veu que aquell corrector no corregeix prou bé, que fa servir un llenguatge massa artificios, és ell qui li ha de dir: «Això no rutlla.» Hi ha aquest dilema etern, que no es resoldrà mai, del corrector, de si s'excedeix o no, quins són els seus límits; se n'ha parlat molt, però bé, parlant de l'Artells, recordo que va tenir una polèmica amb Joan Fuster, el gran assagista valencià, que era un home que tenia una ploma esmolada i acerada, amb qui era difícil de polemitzar, però un dia, fent consideracions negatives sobre els correctors, l'Artells li va dir en una de les seves rèpliques: «...però quan un es troba un text en què falla tot: la sintaxi, la redacció, el lèxic, l'ortografia, la puntuació...», en fi!, i en Joan Fuster va dir: «Aquí sí, Artells, que li he de donar la raó, perquè jo també m'hi he trobat. Encara que jo no sóc corrector, com que se suposa que en sé més que d'altres, m'han sotmès a la meva revisió alguns textos i he quedat esgarrifat.» És clar, és així!

Normalment els que impugnen la difícilíssima tasca del corrector són gent que no han corregit mai. Si s'haguessin dignat corregir, s'adonarien que sí, que **el corrector ha de prendre decisions.** I el que té és que, com que quan un corrector, per ser allò que en diuen flexible, per no ser massa rígid, massa rigorós, deixa passar certes coses, després sempre passarà que si algú les retreu a l'autor, et dirà: «Oh, això ho va corregir un corrector, eh! No m'ho diguis a mi, un corrector hi va passar i això li va passar per alt.» I no li va passar per alt, va voler ser flexible i que no li diguessin que no li acceptava certes coses d'estil: aquest és un tema

etern i que no es resoldrà mai i se suposa que sí que es pot, doncs, atenuar si cada vegada més els escriptors fan la seva feina i donen per bona la feina del corrector, que és el que hauria de ser, encara que sembla que no sempre passa. Bé, aquí, és clar, les circumstàncies han estat especials, molt especials: suposo que a l'any 2016, ja, en ple segle XXI, doncs hem de considerar les coses diferents de fa cinquanta anys. Vull dir que abans, fa cinquanta anys, si un es posava a escriure en català, per la cosa que fos, molts eren totalment llecs en la matèria del català i avui, bé, hi ha escola catalana, hi ha premsa en català, i la gent que no escriu en català és perquè no vol, hi ha premsa en català i, per tant, crec que s'ha de conèixer en la qualitat lingüística dels textos dels escriptors. Jo, en aquest sentit, potser **la nota més esperançadora que he trobat és que, actuant de jurat de premis literaris dedicats a gent jove, en què els participants són joves, nois i noies joves, m'he trobat amb una qualitat realment molt alta: hi ha nois i noies que escriuen en català i ho fan molt bé;** molt més bé, evidentment, del que jo ho hauria fet a la seva edat: això sense cap mena de dubte. Quan he revisat el que jo escrivia quan tenia divuit anys, doncs és clar, m'he dit: «¿Això escrivies, Albert?», i sí, escrivia això perquè no en sabia, naturalment. Bé, és una nota esperançadora.

A en Bartomeu Bardagí també el vaig conèixer, el vaig tractar poc, perquè si feia molt de corrector, doncs corregia per a tres o quatre editorials, i hi vaig tenir contactes cap al final de la seva vida: ens vàiem a l'Ateneu i havíem comentat diverses coses. En Bardagí sembla que havia, no sols corregit sinó traduït Pla. L'obra d'en Pla, tot el material de Destino, quan ho van reorganitzar tot per integrar-ho en unes obres completes, es va traduir; no va fer-ho el mateix Pla, sinó que ho van traduir un equip en què hi havia l'Espinàs, hi havia en Porcel també; va ser sobretot en Bardagí qui va traduir més. Va traduir Pla i algunes vegades va haver de refer algunes coses. Una cosa que li va retreure, curiosament, és una expressió del francès que és «pince sans rire», 'pessiga sense riure', dissimuladament vol dir, oi? Bé, aquell «dóna el cop i amaga la mà», és un «pince sans rire», però en Bardagí no ho sabia i ho va traduir per «prince sans rire», o sigui, «príncep que no riu», i el senyor Pla quan va veure allò es va esverar: «Sembla mentida, sembla mentida!» Una altra cosa curiosa, també, d'aquesta traducció és que, és clar, en Bardagí va traduir «salmonete», el nom d'un peix, per «moll», però és clar, a Barcelona, i molts s'estranyaven que en Pla no digués «roger». I que ho escrivia en castellà la gent no ho sap: era un escriptor amb un valor filològic molt dubtós perquè els seus textos han estat molt manipulats i n'hi ha diverses traduccions. Però bé, en Bardagí també era un personatge interessant, hi vaig mantenir una bona amistat, encara que potser no en vaig rebre la influència que podria haver rebut de l'Artells, que era el corrector aleshores més notori, especialment pels seus articles a *Serra d'Or* i tothom en va fer molt de cas. Sí, en alguns casos, jo encara lleigeixo l'Artells de tant en

tant, els seus articles, reviso les seves coses, m'agrada veure els punts de vista que tenia, i potser sí que hi havia algun aspecte que jo li hauria discutit, i aleshores no, eh: és la meva posició d'ara, però en principi la seva va ser una obra força vàlida i, com he dit, els retrets d'en Sales i d'en Coromines eren exagerats.

Vaig conèixer en Quim Pomares ben poc, però el vaig conèixer quan jo feia la gramàtica Salvat i ell formava part d'un equip de correctors a Can Salvat i hi havia ell, en Josep Llobera —un gran personatge—, en Feliu Formosa i l'Armand de Fluvià: són l'equip de correctors que van corregir el *Diccionari Salvat 4*, que van començar l'any 68, que va ser molt espectacular, perquè els va fer un gran cartell en Joan Miró per Setmana Santa, va sortir a Barcelona amb uns cartells immensos que deien «Salvat català» i la gent llegia «Salva't, català», de broma: va ser molt eficaç! A mi em van encarregar la gramàtica i la vaig escriure com si fos un fulletó: jo escrivia, ho donava i anaven sortint; anava així de ràpid, oi? Aquella meua gramàtica es va escriure així, per entregues, que en deien abans, la gramàtica Salvat és la més voluminosa que tinc. A en Pomares el vaig tractar poc i l'Espunyes en parla elogiosament i amb tota la raó, naturalment, eren molt amics, sí! Un gran personatge, en Pomares, sí! Sé que un dia, quan hi va haver un episodi de l'atac dels ultres al CICF, hi havia un capellà belga que es deia el pare Evelyn; era un catòlic progressista, i va fer unes conferències al CICF —devia ser l'any 66—, i un dia hi van anar els ultres; els ultres en aquella època van causar destrosses, i van causar aldarulls, i en Quim Pomares s'hi va enfrontar amb molt de valor, ho vaig sentir a dir així. Hi havia la policia a 100 metres i es va bellugar quan ja eren fora..., quan ja havia passat. Els van deixar fer tranquil·lament, eh! Va ser una cosa indigna!

En Joan Sales el vaig conèixer poc i diré una cosa d'en Joan Sales que potser no està bé que la digui, perquè és un acte d'immodèstia, però un dia el vaig trobar pel carrer, el coneixia poc, però el tractava, i em va dir: «Jané, llegeixo els vostres articles a *l'Avui*, no hi estic sempre d'acord però gairebé sempre sí.» «Home, Sales, venint de vós, això...» Sí, bé, era un personatge especial. El més estrambòtic era en Noel Clarasó, sembla. Clarasó era un escriptor, un novel·lista, que propugnava una mena de català que no tenia res a veure amb la normativa; el seu català era més semblant al català dels SMS i dels Whatsapps, sort que no li van fer cas!

Bé, en Sales, també, contra qui es va indignar va ser contra el nostre company Josep Ferrer i Ferrer, que va fer una crítica de la traducció que va fer en Llorenç Villalonga de la novel·la *El guepard* de Tomaso di Lampedusa, que havia aparegut a «El club dels novel·listes», tenia moltes llicències de llenguatge, i en Sales va llegir aquella crítica i va escriure una carta de protesta que la crítica d'una novel·la com aquella l'haguessin confiat a un nen, a un jove, ja reconeixia que estava molt bé, però li van dir: «Senyor Sales, el senyor Ferrer i Ferrer no és cap nen, és jove, molt jove, però té una edat —li van dir—, que quan la tenia vostè ja assumia responsabilitats», li van dir això. Bé, hi ha d'haver gent de tot, oi?

Però en Sales va fer una gran feina, sí! En aquella època, en Jordi Mir també havia corregit molt... No érem gaires, no! La Roser Latorre, també.

A l'Enciclopèdia, entre altres, hi van passar la Roser Latorre, en Bardagí i l'Artells. Recordo que la Roser Latorre quan parlava d'en Bardagí sempre deia: «Un gran company», sí! L'Enciclopèdia Catalana és molt interessant perquè com que hi va passar un equip de correctors molt rigorosos i competents hi pots trobar moltes solucions útils, de què et pots confiar, encara que van cometre algun excés. Per exemple, en el Diccionari Fabra, que va ser la base de l'Enciclopèdia, els adjectius derivats de verbs amb els sufixos *-able*, *-ible*, com ara *governable* o *dirigible*, els defineix amb quatre frases diferents: «que es pot dirigir», «que hom pot dirigir», «que pot ésser dirigit» i «susceptible de ser dirigit» sense que s'hi endevini cap norma de distribució. Un pot pensar que Fabra, d'una banda, va voler diversificar el seu llenguatge, perquè no fos massa monòton, i d'una altra devia ser una mena de lliçó de jurisprudència, com volent dir: «Totes quatre són equivalents i, per tant, sense que jo ho digui, ho heu de veure» i, en canvi, a les de l'Enciclopèdia, tret d'una petita sèrie que els devien passar per malla, sistemàticament, els que estaven definits amb la frase de la passiva pronominal «que es pot dirigir» o «que es pot governar» els van canviar. Ara, de qui va ser la iniciativa? Doncs no ho sé. Van fer un ús estrambòtic del pronom *en*, en frases estranyíssimes amb el pronom *en*, el van aplicar molt forçat, i també una cosa curiosa, relativa als noms geogràfics, noms de territoris, de poblacions, en què sempre hi ha una o dues frases dedicades a donar compte dels recursos econòmics d'aquell territori, d'aquella població, hi podia anar el pronom *hi* i no hi és gairebé mai; a vegades hi és i a vegades no. Jo això ho dono per bo, dic: «Escolti, aquí el pronom *hi* és optatiu.» Al meu entendre, sovint es critica l'absència d'un pronom adverbial dient que aquesta absència no deixa entendre el sentit de la frase, però sovint la frase és correcta i el context resol perfectament aquella absència. Hi ha una cosa que no es diu i s'entén o se sobreentén. Si, en l'article *Sort*, diu: «La ramaderia ha perdut una bona part de la seva importància tradicional», és una frase correcta, ara fora de context què vol dir?, on? Ara, si aquesta frase surt a l'article *Sort*, vol dir a *Sort*, no a Puigcerdà, no a tot al món, no a la Cerdanya, la frase és correcta i, per tant, el que deixa de dir s'ha d'entendre o se sobreentén, exactament. Això és curiós perquè quan diem, per exemple: «El president hi està d'acord», representem pel pronom *hi* un element sobreentès en la frase «El president diu que sí.». Però diu que sí a què? Al que s'acaba de dir, perquè la frase no admet cap referent, aquesta anàfora no l'admet. I si diem: «El president està d'acord», cometem una falta de gramàtica, no de comprensió. Tothom ho entén, però és la gramàtica qui ho demana. Amb el pronom *en* sí que van fer algun disbarat; això són petits detalls, però en molts aspectes és molt interessant, conté molts usos gramaticals, te'n pots confiar perfectament, sí!

Res més? He anat improvisant, sí! ♦